

СУТНІСТЬ МІЖНАРОДНОЇ ПОДАТКОВОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Визначено різні погляди на сутність міжнародної податкової конкуренції та з'ясована її роль у розвитку національних та світових господарств.

Определены разные взгляды на сущность международной налоговой конкуренции и выявлена ее роль в развитии национальных и мировых хозяйств.

This article is devoted to different viewpoints on the nature of international tax competition. The role of international tax competition in the development of national and world economies has been elucidated.

Ключові слова: конкурентна боротьба, економічна глобалізація, податкова конкуренція, конкурентні переваги, міжнародна податкова конкуренція.

Однією з основних тенденцій розвитку світової економіки є прискорення темпів економічного та соціального зростання, що зумовлено міжнародною міграцією капіталу, міжнародним розподілом праці, посиленням спеціалізації виробництв, налагодженням більш тісних економічних відносин між світовими господарствами. Інтенсивність змін, що відбуваються в якісному та кількісному відношенні в економічному світі, потребують наукового осмислення і дослідження впливу на економіку окремих країн.

За цих умов нерівномірність розвитку таких країн обумовлює загострення економічної, в т.ч. і податкової конкурентної боротьби між окремими регіонами, галузями, кластерами, товаровиробниками та ін., що набула особливої вагомості наприкінці ХХ – початку ХХІ сторіччя.

Загострення конкурентної боротьби тісно пов'язане з податковою конкуренцією між країнами світу, що супроводжується постійним реформуванням.

Трансформація національних податкових систем, які є одним із регуляторів соціально-економічних відносин держави в умовах посилення глобалізації, відбувається під впливом міжнародної податкової конкуренції.

Успішне інтегрування в міжнародний економічний простір неможливе без сталого внутрішнього ринку, ефективного використання відповідних ресурсів і сучасної структури економіки, яка насамперед визначається рівнем податкової системи, що є одним із каталізаторів міжнародних інтеграційних взаємовідносин.

Процес глобалізації економічних ринків призвів до якісного перетворення системи регулювання національних економічних ринків, використовуючи при цьому такий елемент регулювання як податкова система. З огляду на викладене, виникає потреба в оцінці сутності міжнародної податкової конкуренції як механізму впливу на економічну діяльність.

Дослідженню економічної сутності міжнародної податкової конкуренції присвячено праці таких вітчизняних і зарубіжних авторів: О.Бакаєв, Д.Лук'яненко, В.Новицький, І.Педь, Е.Девід, Е.Ауербах, Л.Котліков, К.Сметтерс, Д.Вілдасін, К.Едвардс, Д.Мітчел, Д.Уїлдасін та ін.

Метою статті є визначення та узагальнення наукових поглядів на зміст та економічну сутність міжнародної податкової конкуренції, її ролі у економічному розвитку національних господарств.

Сьогодні поглиблення економічної інтеграції між країнами світу відбувається під впливом міжнародної податкової конкуренції, значення якої постійно зростає із розширенням Євросоюзу, стратегічним напрямком діяльності якого є питання податкової конкуренції.

До визначення сутності податкової конкуренції не раз зверталися зарубіжні та вітчизняні науковці. Так, на думку американських вчених Д.Мітчела та Дж.Клеменса, податкова конкуренція розглядається як ситуація, коли люди або компанії можуть скоротити власне податкове навантаження шляхом переміщення свого капіталу, праці чи бізнесу з країн із високим рівнем оподаткування до тих юрисдикцій, де цей рівень нижчий [1]. Р.Тісер вважає, що податкова конкуренція – це використання урядом певної країни низьких ефективних податкових ставок для залучення до неї інвестицій та ділової активності [2].

Вплив податкової конкуренції на розвиток європейських країн постійно обговорювався на рівні таких міжнародних організацій як ОЕСР, МВФ, СОТ/ГАТТ та ін. Так, Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) навпаки пов'язує податкову конкуренцію, перш за все, з ухиленням від сплати податків шляхом використання низькоподаткових юрисдикцій [3].

З іншого боку, деякі науковці вважають, що податкова конкуренція може розглядатися як процес управління конкурентними перевагами податкової системи з метою досягнення сталої конкурентоспроможності національної економіки і є формою економічної конкуренції [4].

Значна увага до дослідження міжнародної податкової конкуренції свідчить про визнання значення наукового пошуку відповіді на питання, яким є її вплив на суспільство.

Такі різні підходи щодо визначення міжнародної податкової конкуренції дозволяють зробити висновок, що це явище є багатогранним і комплексним. З одного боку, власне воно сприяє підвищенню ефективності функціонування бізнесу, залученню зовнішніх інвестицій та економічному розвитку країн. З іншого боку, всі ці досягнення відбуваються за рахунок втрати державного бюджету та макроекономічних проблем в інших державах.

Об'єктами міжнародної податкової конкуренції можуть виступати як капітал, так і робоча сила.

Наслідки податкової конкуренції, зумовлені розвитком глобалізації, останнім часом все більше привертають увагу урядів країн і вчених, які намагаються теоретично обґрунтувати це явище і передбачити їх економічні ефекти.

Розглянемо деякі теоретичні підходи до міжнародної податкової конкуренції.

У 1956 році К.Тібо вперше спробував означити проблему податкової конкуренції. Він розглядав конкуренцію між місцевими урядами, які

пропонують різний набір послуг, що приваблює населення залежно від особистих уподобань. Відповідно до цього був зроблений висновок, що така конкуренція є позитивним явищем, адже вона дозволяє максимально задовольнити існуючі потреби людей. Аналогічно уніфікація таких послуг матиме результатом втрату таких переваг [5].

Згодом підхід до цього питання ставав дедалі складнішим. Так, за правилом надання суспільних благ П.Самуельсона, уряд буде збирати податки до тих пір, доки корисність їх витрачання перевищуватиме вартість їх збирання. Найвища ефективність досягається тоді, коли гранична корисність кожної витраченої одиниці державних коштів (MU) дорівнює її граничній вартості для суспільства (MC). За умов податкової конкуренції це рівняння набуває такого вигляду: $MU = MC + X$, де X – опосередковані втрати національної економіки від втечі капіталу до країн з більш низьким рівнем оподаткування.

Г.Зодров і П.Мішковські (1986 р.) та Дж.Уілсон (1987 р.) наголошують, що активізація податкової конкуренції перешкоджатиме ефективному забезпеченню суспільних благ, тобто необхідна гармонізація оподаткування та встановлення його на відповідному рівні [6, 7].

За теорією ігор при податковій конкуренції, уряд може збільшити статок своїх громадян за рахунок інших країн шляхом скорочення податків і державних витрат так, щоб втрата переваг від їх здійснення компенсувалася вигодою від залучення більших обсягів зовнішнього капіталу. Проте цей процес може бути циклічним. Якщо скорочення податків країною А шкодить країні Б, то для країни Б завжди є можливість відповісти ще більшим скороченням податків та витрат і аналогічно залучити до себе капітал з країни А. Розвиток цієї послідовності може призвести до скорочення податкових ставок до 0, тоді обидві країни постраждають від недоотриманих суспільних благ. Це отримало назву "перегонів до дна" та може бути усунено лише за умов ефективної міжнародної координації податкової політики [2].

У 1990-х роках дослідження в цій галузі були значно розширені. Приміром Дж. Уілсон довів, що шлях скорочення податків і державних витрат набагато вигідніший для малих країн, ніж для великих, адже співвідношення між вигодами від залучення зовнішнього капіталу та ціною його залучення для малих країн значно вище [8].

На думку О.Рудінга, Р.Балдвіна та Р.Форсліда, податкова конкуренція має набагато більшого значення для суто фінансових інвестицій, ніж для реальних. При плануванні реальних інвестицій до уваги береться не тільки рівень оподаткування, але й сукупність інших факторів (наявність відповідної інфраструктури, кваліфікація трудових ресурсів та ін.). Більше того, фактор оподаткування не є у даному контексті вирішальним [9, 10].

Англійський учений Р.Тісер указує на суттєві недоліки, що характерні вищезазначеним підходам до визначення сутності податкової конкуренції [2].

1. Всі ці моделі вказують, що сумарний обсяг глобального капіталу –

незмінний, а єдиний наслідок впливу податкової конкуренції на нього – це зміна розташування капіталу, але не його кількість. Завдяки цьому ігнорується можливість зростання капіталу внаслідок зростання заощаджень за умов скорочення податкових ставок, тобто фактично залишається поза увагою один із головних позитивних наслідків податкової конкуренції – зростання світового багатства.

2. Основним ствердженням всіх моделей є те, що оподаткування впливає на глобальний ринок капіталу шляхом спрямування інвестицій у юрисдикції з низьким оподаткуванням. Але це можливо тільки за умови наявності уніфікованої за суттю системи оподаткування, коли відмінності між країнами полягають лише в розмірі податкової ставки. У дійсності ж існування у світі принципово різних за структурою податкових систем виступає своєрідним бар'єром на шляху вільного руху капіталу, а податкові гавані виступають тим чинником, який лише дещо зменшує цей бар'єр.

3. Всі моделі свідчать, що податкові надходження перетворюються у надання суспільних благ без втрат або неефективного використання. Таким чином уряд можна представити як певну монополію у сфері надання суспільних благ і, як і всі інші монополії, він не може бути ідеально результативним, оскільки, якщо ж припустити, що дії уряду не є ідеально ефективними, то завжди залишається можливість забезпечення аналогічних за цінністю суспільних благ за меншу вартість, тобто за нижчих урядових витрат. Отже, податкову конкуренцію, яка забезпечує стимул для урядів підвищувати ефективність їх діяльності, можна вважати позитивним явищем.

4. У цих моделях передбачається, що уряди витрачають кошти тільки на ті суспільні блага, які мають цінність для всього населення їх країн, адже тільки за цієї умови скорочення урядових витрат внаслідок податкової конкуренції може прирівнюватися до прямої втрати добробуту населення. По суті ж нинішня політика визначає імовірність популістських вчинків щодо задоволення потреб однієї частини населення за рахунок іншої.

5. Ефективність урядових витрат викликає сумнів так званою теорією державного вибору, яка виникла завдяки дослідженням американських вчених Бреннану і Буканану ще у 70-х роках минулого сторіччя і знайшла своє підтвердження наприкінці 90-х років у теорії податкової конкуренції. Згідно з цією теорією, управління урядами здійснюють люди, які мають особистий інтерес у зростанні влади уряду та його доходів. Якщо припустити, що уряди хоча б частково діють задля власних інтересів, то зростання податків не може безпосередньо трансформуватися у зростання добробуту суспільства. Фактично за умов відсутності податкової конкуренції рівень державних витрат у даному випадку буде не оптимальним, а завищеним. Відповідно до цього, податкова конкуренція виступає зовнішнім обмеженням для збільшення податків і змушує уряд удосконалювати свою діяльність.

Як бачимо, із проведеного дослідження трактування сутності міжнародної

податкової конкуренції та визначення її ролі не є однозначним. Але її вплив на розвиток світового господарства та розвиток окремо взятої країни визнається всіма. Так, у резолюції Європейського Парламенту "Про поліпшення управління в податкових питаннях", яку було ухвалено 10 лютого 2010 року на пленарній сесії в Страсбурзі, зазначається, що Справедлива європейська податкова політика – це якісне податкове управління – тобто прозорість, обмін інформацією на всіх рівнях, ефективне міжнародне співробітництво і справедлива податкова конкуренція, що є ключовим елементом у відновленні глобальної економіки після фінансової кризи 2008 року [11].

Вплив міжнародної податкової конкуренції на національний та світогосподарський економічний розвиток полягає в тому, що:

✓ виникнення міжнародної податкової конкуренції сприяло реформуванню національних податкових систем і набуття ними орієнтації на забезпечення національного економічного розвитку;

✓ міжнародна податкова конкуренція являє собою дійовий стимул підвищення ефективності сфери публічних послуг і сприяє підвищенню суспільного добробуту. Належне виконання державою своїх функцій за даних умов відбувається не через підвищення оподаткування, а шляхом удосконалення діяльності державного сектора;

✓ міжнародна податкова конкуренція забезпечує ефективне функціонування глобальних ринків в умовах диверсифікованості національних систем оподаткування.

Список використаних джерел:

1. Mitchell D. Tax Competition Helps the Global Economy / D Mitchell, J. Clemens. – Fraser Institute, Canada. – 2003. – December. – 2 p.
2. Teather R. The Benefits of Tax Competition / R. Teather. – The Institute of Economic Affairs, 2005. – 167 p.
3. Harmful tax competition: an emerging global issue // Paris : Organisation for Economic Co-operation and Development. – 1998. – 80 p.
4. Іванов Ю.Б., Чумакова О.О. Щодо визначення видів податкової конкуренції / Ю.Б. Іванов, О.О. Чумакова // Економіка розвитку. – 2010. – № 1 (53). – С. 5-8.
5. Tiebout C. A Pure Theory of Local Expenditures / C. Tiebout // Journal of Political Economy. – 1956. – Vol. 64. – # 5. – P. 416–424.
6. Zodrow G. Pigou, Tiebout, property taxation and the underprovision of local public goods / G. Zodrow, P. Mieszkowski // Journal of Urban Economic. – 1986. – # 19. – P. 356–370.
7. Wilson J. A Theory of Interregional Tax Competition / J. Wilson // Journal of Urban Economics. – 1987. – # 19. – P. 296–315.
8. Wilson J. Tax competition with interregional differences in factor endowments / J. Wilson // Regional Science and Urban Economics. – 1991. – # 21. – P. 423–451.
9. Baldwin R. Tax competition and the nature of capital / R. Baldwin, R. Forslid. – London : Centre for Economic Policy Research, 2002. – 9 p.
10. Ruding O. Report of the Committee of Independent Experts on Company Taxation / O. Ruding. – Luxemburg : Office for Official Publications of the European Communities, 1992. – 19 p.
11. Форте В. Резолюція європейського парламенту: у напрямку до справедливої європейської податкової політики / В.Форте // Митна справа. – 2010. – № 2 (68). – С. 43.